

**SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE LA I
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER I**

Nako: Diiri tše 3

Meputso: 100

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 11. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Nomora dipotšišo go ya le ka moo di nomorilwego lephepheng le.
 4. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
 5. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A TEKAKWEŠIŠO**POTŠIŠO YA 1**

Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

[<www.pinterest.com>]

- 1 Vierkamp Sithole yo a bego a gakantšhwa ke go se tsebe tatagwe wa madi yo go gononwago e le mothomošweu, o itulela le mmagwe Sophia Sithole motseng wa Bonangnna tikologong ya Gauteng.
- 2 Vierkamp o šetše a ikgogetše morago dithutong tša gagwe tša Praemari ka bjona bothata bjo bja go phela a hlomile hlogo fase e le ge a gopodišiša ka leswika leo a šitwago ke go le kuka le go le pšhatla e lego taba ya yo a mo tlišitšego go le lefase. Lesogana le la meriri ya boditsi, le lešweu ka mmala, le ikhwetša le le kgakanegong. Batho bao a phelago nabo ba na le meriri ye meso ebile e bonala e le bothata bjo nkego motho a ka e rarolla a goga dikoloi tše pedi ka yona. Mmalo! Ntle le meriri ya batho bao a phelago le bona ya bothata, difahlego tša bona tšona di be di ntshofetše.
- 3 Seo se ilego sa dira gore Vierkamp a ikhwetše a gobogile moo motseng wa Bonangnna ke gona go se swane le batho ba fao. O be a bitšwa ka mainaina ebile a rogakwa ge a feta mebileng. Go hloka mahlatse gape ke gore ge a ile toropong le mmagwe, bathobašweu bao ba swanago naye ka mmala ba be ba mo šišingwa, ba sa mo amogele. Seo e be e le tlhobaboroko bophelong bja gagwe.
- 4 "Vierkamp, e le gore o ikemišeditše eng mo bophelong? Lesogana la go lekana nago le šitwa ke mphato wa bohano?"gwa realo Sophia. "Mma, lena le bolela ka go ipshina ka gore le phela le batho bao le swanago nabo. Nna ke swana ke le tee mo motseng", ao e bile mantšu a Vierkamp.
- 5 Sophia o rile go kwa mantšu ao a boletšwego ke morwa wa gagwe a boela morago phapošeng ya borobalelo, a wela godimo ga bolao a thoma go kgitla sello seo se ilego sa kwewa le ke dihlapi ka lewatlang la India. O ile a thoma go gopodišiša ditiragalo tša morago, a bona a swaba. Kgopolong ya gagwe go ile gwa tšwelela seswantšho sa Morena Pieter Erasmus, yo e bego e le molaodi wa polase ya dikgomo tša maswi kua tikologong ya Bokone Bophirima moo a bego a šoma gona. Seswantšho seo sa dira gore a thome go bolela a le tee.

- 6 "Vierkamp ga a tsebe gore ke nna ke tshwenyegago go feta yena. Ke nna mohlodi wa ditaba tše ka moka ga tšona. Ke ile ka ikhwetša ke ratana le Pieter ka ge a be ntšhelela maswi a go šeba mola bašomi ba bangwe ba be ba sa hwetše selo. Go feta fao, ka ge a be a ntšhebetša, ka robala naye. Ke rile go mmotša gore ke imile, a gana go kwa lentšu leo. A hlafa sefahlego, a ba a mphuthaphuthiša le merwalo semetseng ka itlela mo gae."
- 7 "Lehono ga ke tsebe gore o sa phela na? Vierkamp o šetše a na le mengwaga ye lesomešupa, le gona o thomile go ntebantšha ka dipotšišo tšeo ke šitwago go mo fa dikarabo tša tšona. Naa lefase le le reng le sa pharoge ka tsena, ka khuletša sa ruri? Ruri bagologolo ba boletše ba re: go gola go hlaola go bona dibe ga go fele. Ba buša ba re: 'monyaka go lla o orela mollo ka mo muši o yago ka gona.' Lehono ke segwa ke baagišani baka ka ge ke thomile go fišwa ke magala a mollo wa dikgong tša mohwelere hlogong."
- 8 Vierkamp o ikgoletše, ke lesogana leo le ka thomago go sebela mmagwe gore ke bone lešaetšana. O šetše a thomile go iphorohlaporohla maledu fela seo se sa kgahlišego ka yena ke go ipha diganwa-ke-mmele le go šikašika le masogana a go hwibitša mahlo. Ke ra ona masogana a go otlela dikoloi tša majabajaba ba sa sware le wa lekgowa bjalo ka nna le wena bao re tsogelago mešomong.
- 9 Go kwagala gore Vierkamp le bagwera bona ba ba gagwe ba go se tsebalege, ba ile ba hlasela lapa la Pieter Erasmus. Ba bolaya Pieter ba ithuša ka dibenyabeyane tša gagwe gomme ba tsena bjangbotala. Madimabe ke gore le nankhono Vierkamp ga a tsebe gore o bolaile tatagwe.

[E amantšwe go tšwa go: *Di a direga* – M. J. Mafogo; letl.56–59]

- 1.1 Go tšwa temaneng ya 1 ke eng seo se hlakahlakantšego bophelo bja Vierkamp go tloga bonnyaneng? (1)
- 1.2 Na Sophia o be a šoma kae? (1)
- 1.3 Ka DINTLHA TŠE PEDI ngwala tšeo Vierkamp a bego a fapana le batho bao a dulago le bona ka tšona go tšwa temaneng ya 2. (2)
- 1.4 Hlaloša gore Sophia o thetsitšwe ke eng gore a ratane le Erasmus. (1)
- 1.5 Na ke eng seo se ilego sa dira gore Sophia a thome go bolela a le tee? (1)
- 1.6 Go tšwa temaneng ya 4, na seemo seo Vierkamp a ikhwetšago ka gare ga sona se ama bjang tšwelopele ya bokamoso bja gagwe? (1)
- 1.7 Ngwala mohuta wa sekapolelo seo se thaletšwego temaneng ya 5, o be o hlaloše gore mongwadi o be a nyaka go tšweletša kgopolo efe ka sona. (2)
- 1.8 Erasmus o be a sa rate Sophia, o be a mo šomiša fela ka go robala le yena. Dumela goba o ganetšane le mmolelwana wo ka lebaka la go kgodiša. (1)
- 1.9 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le bengmešomo ba go swana le boErasmus bao ba robalago le bašomedi. Thekga karabo ya gago KA NTLHA E TEE. (2)

- 1.10 Ge o be o le Sophia o be o ka dira eng ka morago ga gore Erasmus a go kobe mošomong? (1)
- 1.11 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go tšwa temaneng ya 7.
- (a) 'go gola go hlaola go bona dibe ga go fele.' (1)
- (b) 'monyaka go lla o orela mollo ka mo muši o yago ka gona.' (1)
- 1.12 Ge nkabe o le modirelaleago, o be o ka fa Sophia keletšo efe mabapi le go dikadika ga gagwe go botša Vierkamp nnete ka tatagwe? Ngwala DINTLHA TŠE PEDI. (2)
- 1.13 Akaretša diteng tša temana ya 8 ka DINTLHA TŠE PEDI. Šomiša mantšu a gago. (2)
- 1.14 Efa ponelopele ya gago mabapi le bophelo bja Vierkamp. Ngwala DINTLHA TŠE PEDI. (2)
- 1.15 Banna ba go swana le boErasmus ba go tšhabela bana ba bona ba gona bophelong bja nnete. Anke o akanye tharollo ya bothata bjo bja banna ba go hloka maikarabelo. Ngwala DINTLHA TŠE PEDI. (2)
- 1.16 Akanya hlogo ya temana ye. Thekga karabo ya gago. (2)

Meputso: 25

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša temana ye e latelago gomme o e akaretše ka dintlha **TŠE ŠUPA** ka ga dilo tšeo motho a swanetšego go di ela hloko ge a beakanya maikemišetšo a gagwe.

HLOKOMELA:

1. Ngwala ka dintlha fela.
2. Dintlha e be tše šupa (7).
3. Ngwala ka mantšu a gago.
4. O se ke wa ngwala hlogo ya kakaretšo.
5. Ngwala lefoko LE LENGWE le LE LENGWE mothalading wa lona.

BEAKANYA MAIKEMIŠETŠO A GAGO

Motho o swanetše go tseba seo a nyakago go se fihlelela mo bophelong. A ipotšiše gore o nyaka go šoma mošomo ofe, a be le lapa le le bjang, gomme a be a ipotšiše gore ke eng seo a ka itsholago ge a ka tšofala a se a se dira? Dipotšišo tše di bjalo di tla go thuša gore o fihlelele seo o se nyakago.

Sa mathomo seo o swanetšego go se dira ke go ba bohlale ka maikemišetšo a gago. O swanetše go tseba gabotse seo o nyakago go se fihlelela. O be le kelo ya maleba ya go ela katlego ya gago. Lebelela mabokgoni ao o nago le wona gore a tla go thuša bjang go fihlelela maikemišetšo a gago. Maikemišetšo a gago a swanetše go nyalelana le ditumo tša gago tša bophelo ka moka. Ipeelee nako ya go fihlelela maikemišetšo a gago. Arola mošomo wa gago go ya ka bohlokwa bja wona ka go fapafapana ga wona. Botša ba lapa la gago goba batho ba kgauswi le wena ka maikemišetšo a gago. Bona ba tlo go thekga ge ba bona o ka re o nyaka go ngala/go lahlegelwa ke tshepo. Ba tlo go hlohleletša ka go gopotša mabaka ao a dirilego gore o rwale tlhohlo ye mathomong.

Iteboge/iphe moputso legatong le lengwe le le lengwe. E ka ba ka lelekere, easkrimi, goba go tšwa le bagwera la yo bogela 'movie' bjalo le bjalo. Nako ye nngwe le ye nngwe ge o iteboga/ge o ipha moputso, o itlhohleletša go fihlelela maikemišetšo a gago. Mamaretša/phara maikemišetšo a gago moo o tlogo go a bona ka mehla. E ka ba ka phapošeng ya gago ya bohlapelo, mabotong a phapošeng ya gago ya go robala, lebating la 'foritšhi', ke re mo gongwe le mo gongwe moo o tlogo a bona nako le nako ge o emiša mahlo. La mafelelo, itshephe! Go tlo ba le mapheko tseleng ya gago eupša o ipotše gore o ka fihlelela dilo ka moka tšeo o ka beago monagano wa gago go tšona. Ee, O ka kgona!

[E amantšwe go tšwa go: <www.SETTING S-M-A-R-T GOALS>]

Meputso: 10

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Wena lebitla – O. K. Matsepe

Pelo o ntlhomola yona mootlwa o se wa e hlaba,
Ka tša batho ke wena o itemilego.
Ka go swarwa ke tlala neng le neng,
 O ntlaba gore se sa felego afa o tseba se le ntshe? 4
Jaa o nwe o khore, ke la mogologolo,
 Leo gonabjale ke leo o le phethago;
 Mpa ke ngwana e a beelwa, ke la mogologolo,
 Leo gonabjale ke le o sa le išego hlogong. 8
 Ge tša gago go kgoba e le tše kgobilego –
 Ka wena tlala e ka se kgebe segošane,
 Mohlala woo ke rena re tla bago ba ba thabilego,
 Go bona ge le wena o ehwa la pitšana. 12
 Gobane ruriruri ke a go botša –
 Ke a rereša, o tla be wa mpotša.

[Direto tša Sesotho sa Leboa: Prof. D. M. Kgobe, 2012: 44]

- 3.1 Na sereto se ke mohuta ofe wa direto? Thekga karabo ya gago ka DINTLHA TŠE PEDI. (3)
- 3.2 Na moreti o šomišitše thekniki efe mothalotheong wa 4? Ngwala mohola wa yona. (2)
- 3.3 Ngwala mošomo wa mantšu a a kotofaditšwego mothalotheong wa 2 le 3. (1)
- 3.4 Bontšha morumokwano wo o tšwelelago mothalotheong wa 5 go fihla go wa 9. (2)
- 3.5 Laetša sešura mothalotheong wo o thaletšwego. (1)
- 3.6 Na sereto se se bolela ka eng? (1)

[10]

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠE DI BONWEGO

4.1 Badišiša setsopolwa sa ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

BALEMI – M. Bopape le Ratlabala

Bjalo ka ditšhošane di bone thete,
Bjalo ka manong a bone tonki ye e hwilego,
Go kgobokanetšwe se sengwe se se welego.
Bangwe ba rothiša mamila, bangwe ditete.

Ke tlhakanantswiki, yo ke motho, bale aowa;
Ba lomilwe ke dimpša, ba rafa dinose;
Tše di bolelwago di ferola motho dibete.
Tema e bonwa ke beng balemi, mofeti aowa ...

Sefatamollo se a iphatela.

Ba se bakae ba boa le dirotwana
Bangwe ga di kgokologe bosele, di fela di thulana
Gomme ba hloke le ge e le patela ...

[Direto tša Sesotho sa Leboa – Prof. D. M. Kgobe, 2012: 11]

- 4.1.1 Ka DINTLHA TŠE NNE re alele moko wa sereto se. (4)
- 4.1.2 Tshwantšhanyo ye e tšwelelago methalothetong ya 1 le 2 e tšweletša tshwantšhokgopolo efe? (2)
- 4.1.3 Hlaloša tirišo ya seema se se tšweletšwago ke mothalotheo wo o kotofaditšwego. (2)
- 4.1.4 Tšweletša karolo ya mothalotheo wo o hlalošago kgethologanyo ya semorafe. (2)

4.2 Badišiša sereto sa ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

MORWALO – H. M. L. Lentsoane

Go rwala ke mo ke rwele,	1
Ke tšhitšhila ke tšhitšhila ke nnoši.	
E sa le go sobela ya pele,	
Ka mo di hlaba di šielana,	
Go tla ba gwa kotimela ya seswai.	5
Ya senyane yona ke koma,	
Ke kutullo ya diphirikgolo,	
Ke nyepollo ya thaikgolo ya bophelo,	
Ke tshohlolamathata,	
Ke tharollamararankodi.	10
Bophelo, o a mpata.	11
Ke tšhitšhilelang ke nnoši?	
Yola le yena ke mohlodi wa tšona,	
Hleng bjale di ntebane ke nnoši?	
Hleng bjale yena o a hwahwanka?	15
Ke yola o ya godimo le fase,	
La gagwe lesego le feta tekanyo,	
Wa gagwe mmele o sa itekanetše.	
Ke yola o gata a gatoga,	
Nna ke yoo a gogagogago dinao.	20
Nkabe le yena a ntikiša,	21
A kwe tšeo re di kwago,	
A bone tšeo re di bonago,	
A fihle moo re fihlago,	
Ke yo o itlhokotše,	25
Tša ka nke ga di mo ame,	
Ka moso o tla be a okaokela,	
A galefa boka tau,	
Melao a bea a sa fetše,	
Nke morwalo o be o rwelwe ke yena.	30

[Direto tša Sesotho sa Leboa – Prof. D. M. Kgobe, 2012: 12]

Sekaseka sereto se sa ka godimo o lebeletše tše di latelago:
 Maikutlo a sereti.
 Molaetša wa sereto.
 Sebopego sa ka ntle.
 Tšhomišo ya polelo.

(2)
 (3)
 (4)
 (1)
[20]

Meputso: 30

KAROLO YA D DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 5**

5.1 Lebeledišiša kwalakwatšo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Dikgetho tša bosetšhaba tša 2024!

B

3. Etela diofising tša IEC tša kgauswi le wena.

SOUTH AFRICA

A

1. Na o nyaka gore lentšu la gago le kwagale?

2. Ingwadišetše go bouta!

C

4. Na o na le mengwaga ye 16 goba go feta moo?

5. O na le Karata ya Boitšhupo ya Afrika Borwa?

6. Gona o na le maloka a go ingwadiša gore ge o fihla mengwaga ye 18 o kgone go bouta.

GOPOLA!

KGETHO YA GAGO KE SEPHIRI SA GAGO!

[E amantšwe go tšwa go; <<https://www.elections.org.za>>]

5.1.1 Na kwalakwatšo ye e mabapi le eng? (1)

5.1.2 Tsopola lebopi la lebotšiši lefokong la 1, PUDULENG YA A gomme o be o le šomiše lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)

- 5.1.3 Kgetha mohlala wa tšhomišo ya leitiri PUDULENG YA A gomme o le šomiše lefokong la gago bjalo ka lediredi. (2)
- 5.1.4 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya leadingwa PUDULENG YA A, gomme o ngwale lentšu la maleba la Sepedi sebakeng sa lona. (2)
- 5.1.5 Ngwala akronim ye IEC ka botlala. (1)
- 5.1.6 Ngwala mošomo wa leswao le la 'X' lepokising la IEC. (1)
- 5.1.7 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya lehlathi PUDULENG YA B o be o ngwale mohuta wa lona. (2)
- 5.1.8 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya lešupi PUDULENG YA C gomme o le šomiše lefokong la gago bjalo ka lešupi la **kgato ya pele** go laetša tšhomišo ya lona. (2)
- 5.1.9 Ngwala dilo tše pedi tšeo di fago motho maloka a go ingwadiša go tšwa mo kwalakwatšong ye. (2)
- 5.1.10 Ngwala lerui le le thaletšwego mo kwalakwatšong ka bontšhi. (1)
- 5.2 Lebelela poledišano ya ka mo fase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

- 5.2.1 Efa maikutlo a monna yo go ya le ka seswantšho sa ka godimo. (1)
- 5.2.2 Šomiša lekopanyi la maleba go bopa lefokofoko ka mafoko a a kotofaditšwego mo PUDULENG YA A. (1)
- 5.2.3 Fetolela lediri le 'laela' go tšwa PUDULENG YA A go leina. (1)

- 5.2.4 Šomiša lentšu le 'matsogo' mafokong a mabedi a go fapana le ka moo le šomišitšwego ka gona ka mo godimo go tšweletša ditlhalošo tše dingwe. (2)
- 5.2.5 Na lentšu le 'Nxa' le tšweletša karolo efe ya polelo? (1)
- 5.2.6 Ngwala gore ke modirišo ofe woo o šomišitšwego lefokong le le thaletšwego PUDULENG YA A. (1)
- 5.2.7 Fetolela lefokotebanyi go tšwa PUDULENG YA B go lefokotharedi. (1)
- 5.2.8 Šomiša lehlalošetšagotee la lentšu le 'nnete' go tšwa PUDULENG YA B lefokong la gago. (1)
- [25]**

POTŠIŠO YA 6

Badišiša temana ye e latelago gomme o e phošolle. **THALELA** mantšu a o a phošollotšego. Šetša maswaodikga, tirišo ya tlhakakgolo, mopeleto, kgaogano le kgomagano ya mantšu, bjalobjalo.

ge o feta ka tsela hleng le sekolo sesegolo sa Mohlaletse o ka nagana gore ga go motho fao sekolong. Go gomotše o ka kwa le nalete ge e ewa. Ga re ga boduto bjoo, šupetšo ya bophelo mo e be e le mesepelo ya go nanya ya morutiši Maduma ge a hlokomela gore mošomo ya go ithuta wa barutwana wa manthapama o sepela ka tshwanelo na Ka go nanya moo o be a holofetše gore o tla swara batshelamolao ba sa ketebetše a ba kweša bohloko.

[10]

Meputso: 35

Palomoka ya meputso: 100